

III RIIGIKOGU

1. istungjärk.

Protokoll nr. 4.

1926. a.

III Riigikogu koosolek 13. juulil 1926. a.
kell 17.

Kokku on tulnud 90 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Teemant**,
sõjaminister **J. Soots**, välisminister **A. Piip**,
kohtuminister **T. Kalbus**, haridusminister
J. Lattik, töö- hoolekandeminister **Chr.**
Kaarna, kaubandus- tööstusminister **E.**
Veberman.

Päevakord:

1. Üüriseaduse komisjoni valimine. (Vali-
misjagaja — 8.)

2. Redaktsiooni komisjoni valimine.

3. Riigimaade põliseks tarvitamiseks ja
omanduseks andmise seaduse muutmise sea-
dus — rkl. O. Tief'i ettepanek.

4. Riigimaade põliseks tarvitamiseks ja
omanduseks andmise seaduse muutmise sea-
dus — Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigi-
kogu rühma ettepanek.

5. Riigitööliste ühekordse palgalisa seadus
— Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu
rühma ettepanek.

6. Riigikogu kodukorra muutmise seadus
— kodukorra komisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab esimees **K. Einbund**.

Sekretäri kohal abisekretär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 17.10 min.

1. **Päevakorra** Juhataja **K. Ein-**
täiendamine. **bund:** Avan Riigikogu
koosoleku. Päevakord on
juhatause määratud, mis ka Riigikogu liikme-
tele ja valitsuse liikmetele kätte saadetud.
Päevakorra täiendamiseks on ettepanek tehtud
Eesti rahvaerakonna rühma nimel rkl. Liigand'i
poolt: „Teen ettepaneku päevakorda täien-
dada, võttes päevakorra viimaseks punktiks,
see tähendab 7-aks, Eesti rahvaerakonna Riigi-
kogu rühma esitis erikomisjoni valimise kohta
endise Moskva saadiku A. Birk'i asja selgita-
miseks.“

Rkl. Martinson'i poolt on esitatud järgmine
ettepanek: „Palun tänase Riigikogu koosoleku
päevakorda üles võtta 1. punktiks komisjonide
täiendavad valimised.“

Panen hääletamisele rkl. Martinson'i ette-
paneku. (Hääletatakse.) Nähtava ena-
musega on ettepanek vastu võetud.

Panen hääletamisele rkl. Liigand'i ette-
paneku. (Hääletatakse.) Nähtava ena-
musega on ettepanek vastu võetud.
Seega on päevakord kindlaks määratud.

Enne päevakorra juurde asumist on sõna
sekretäril teadaannete ettekandmiseks.

2. **Teadaand-**
mine komisjo-
nidesse antud
seaduseelnõude
kohta.

Sekretär **J. Piiskar:**
Riigikogu juhatause poolt
on antud:

1. Prokuratuuri osavõtu
kitsendamise seadus kohtu-
istungitest — üldkomis-
joni.

2. Kriminaal seadustikkudes ettenähtud
õiguste kaotuse muutmise seadus — üldkomis-
joni.

3. Riigiasutuste koosseisude seadus —
rahaasjanduse komisjoni.

3. **Teadaand-**
mine Vene rah-
va ühendatud
Riigikogu rühma
ja Saksa-Balti
erakonna nime-
kirjade järgi
valitud Riigi-
kogu liikmete
komisjonide
valimisteks ühi-
nemise kohta.

Riigikogu juhatausele on
tulnud järgmine teadaanne:
„Käesolevaga teatame, et
Vene rahva ühendatud Riig-
ikogu rühm ja Saksa-
Balti erakonna nimekirjade
järgi valitud Riigikogu liik-
med V. Hasselblatt ja C.
Schilling ühinevad Riigi-
kogu komisjonide valimis-
teks. Vene rahva ühenda-
tud Riigikogu rühma
nimel: Kurtschinsky.

Saksa-Balti erakonna nimekirjade järgi valitud
Riigikogu liikmed: V. Hasselblatt, C. Schilling.
23. juunil 1926. a.“

4. **Teadaand-**
mine muuda-
tuse kohta Riigi-
kogu koosseisus.

Välja on langenud Riigi-
kogust 7. juulil 1926. a.
Paul Abramson — Eesti
tööliste partei Tallinna
linna valimisringkonna ni-

mekirja järele. Riigikogu töödest osa võtma kutsutud Theodor Maurer.

**5. Komisjonide Juhataja K. Ein-
täiendavad vali- bund: Eesti tööliste par-
mised. tei Riigikogu rühma nimel
on esitatud rkl. Martinson'i**

poolt järgmine teadaanne: „Sotsiaalkomisjoni astub tagasi rkl. August Sprenk ja tema asemele pannakse ette rkl. Pesur.“

Peale selle on esitatud järgmine ettepanek: „Vene rahva ühendatud Riigikogu rühm ja Balti-Saksa erakonna nimekirjade järgi valitud Riigikogu liikmed panevad ette valida: 1) rahaasjanduse komisjoni — rkl. Baranin'i asemele rkl. Kurtschinsky, 2) hariduskomisjoni — rkl. Baranin'i asemele rkl. Schilling, 3) omavalitsuse komisjoni — rkl. Grigorjev'i asemele rkl. Baranin.“

Panen hääletamisele ettepaneku, valida sotsiaalkomisjoni rkl. Sprenk'i asemele rkl. Pesur. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Pesur sotsiaalkomisjoni valitud.

Panen hääletamisele ettepaneku, valida rahaasjanduse komisjoni rkl. Baranin'i asemele rkl. Kurtschinsky. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Kurtschinsky rahaasjanduse komisjoni valitud.

Panen hääletamisele ettepaneku, valida hariduskomisjoni rkl. Baranin'i asemele rkl. Schilling. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Schilling hariduskomisjoni valitud.

Panen hääletamisele ettepaneku, valida omavalitsuse komisjoni rkl. Grigorjev'i asemele rkl. Baranin. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Baranin omavalitsuse komisjoni valitud.

**6. Üüriseaduse Üüriseaduse komisjoni
komisjoni vali- valimisjagajaks on mää-
mine. ratud arv 8.**

Palun ettepanekuid teha kandidaatide kohta. (Esitatakse ettepanekuid.) Üüriseaduse komisjoni liikmeteks on ette pandud:

Põllumeestekogude Riigikogu rühma poolt: Sepp, Mürk, Rebane.

Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt: Jonas, Kink, Kleesment.

Asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate koonduse Riigikogu rühma poolt: Maaker, Saar.

Tööerakonna Riigikogu rühma poolt: Schulbach, Tallmeister.

Eesti rahvaerakonna Riigikogu rühma poolt: Sulg.

Eesti tööliste partei Riigikogu rühma poolt: Sprenk.

Kristliku rahvaerakonna Riigikogu rühma poolt: Raudkepp.

Vene rahva ühendatud Riigikogu rühma ja Balti-Saksa erakonna nimekirjade järgi valitud Riigikogu liikmete poolt: Baranin.

Kas tehakse ettepanekuid hääletamise korra kohta? (Hüüded: Korraga!) Ettepanek on tehtud, korraga hääletada. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on üüriseaduse komisjon ettepanekud koosseisus valitud.

**7. Redaktsiooni Palun ettepanekuid teha
komisjoni vali- kandidaatide kohta. (Esi-
mine. tatakse ettepanekuid.)
Ettepanekud on järgmised:**

„Teen ettepaneku, valida redaktsiooni komisjoni liikmeks rkl. O. Gustavson. E. S. T. P. Riigikogu rühma nimel J. Voiman.“

„Panen ette, valida redaktsiooni komisjoni liikmeks rkl. Ado Anderkopp. Tööerakonna Riigikogu rühma nimel Arn. Schulbach.“

„Põllumeestekogude rühma nimel teen ettepaneku, valida redaktsiooni komisjoni rkl. J. Hünerson. J. Holberg.“

„Asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate koonduse Riigikogu rühma nimel teen ettepaneku, valida redaktsiooni komisjoni rkl. O. Tief. H. Kiiver.“

Riigikogu kodukorra § 55. põhjal valib Riigikogu redaktsiooni komisjoni 3 liiget. Ettepanekuid hääletamise korra kohta ma ei kuule, sellega kavatsen hääletada üksikult. Kes on rkl. Gustavson'i redaktsiooni komisjoni liikmeks valimise poolt? (Hääletatakse.) Kes on selle poolt, et redaktsiooni komisjoni valida rkl. Anderkopp? (Hääletatakse.) Kes on selle poolt, et redaktsiooni komisjoni valida rkl. Hünerson? (Hääletatakse.) Kes on selle poolt, et redaktsiooni komisjoni valida rkl. Tief? (Hääletatakse.)

Hääletamise tagajärjed on järgmised:

Rkl. Hünerson'i valimise poolt on antud 59 häält, rkl. Gustavson'i valimise poolt 51, rkl. Anderkopp'i poolt 50 ja rkl. Tief'i poolt 23 häält, seega on redaktsiooni komisjoni liikmeteks valitud Riigikoguliikmed Hünerson, Gustavson ja Anderkopp.

8. Riigimaade põliseks tarvitamiseks ja omanduseks andmise seaduse muutmise seadus — O. Tief'i ettepanek.

O. Köster (as): Teen ettepaneku, anda nimetatud seadus maakomisjoni.

Juhataja K. Einbund: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

9. Riigimaade põliseks tarvitamiseks ja omanduseks andmise seaduse muutmise seadus — Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma ettepanek.

J. Voiman (stp): Teen ettepaneku, anda käesolev seaduseelnõu maakomisjoni.

Juhataja K. Einbund: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

10. Riigitööliste ühekordse palgalisa seadus — Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma ettepanek.

J. Voiman (stp): Teen ettepaneku, anda käesolev seaduseelnõu rahaasjanduse komisjoni.

Juhataja K. Einbund: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastuvõetud.

11. Riigikogu kodukorra muutmise seadus — I lugemisel.

Kodukorra komisjoni aruandja K. Virma: Silmas pidades vanematekogu vastavat soovi, kooskõlastada kodukord Riigikogu liikmete

tasu- ja sõiduraha seadusega, on kodukorra komisjon läbi vaadanud vastavalt kodukorra. Üksikute paranduste kohta on vastavas selguskirjas üksikasjaliselt muudatused ära tähendatud. Võiks veel täiendavalt Riigikogu tähelepanu juhtida sellele, et kodukorra § 126. on välja jäänud lisatasu maksmine vanematekogu koosolekutest osavõtmise eest. Samuti on välja jäetud lisatasu komisjonide juhutamise eest. See väljajätmine on teostatud vastavalt Riigikogu liikmete tasuseadusele, sest ei saa laiendada tasumaksimise astmeid kaugemale, kui tasuseaduses on ette nähtud. Silmaspidades tasuseaduse muutmist on komisjonide tasu vähendatud võrreldes praegu maksva korraga, nimelt tasutakse iga komisjoni koosoleku eest praeguse 600 marga asemel 500 marka. Ka Riigikogu juhatus liikmete lisatasu on kooskõlastatud tasuseadusega, nimelt on erilist lisatasu määratud 7000 marka kuus endise 12.000 marga asemel, millega juhatus liikmed

ligikaudu samasugusesse seisukorda jääksid komisjonide tööde suhtes, nagu II Riigikogu aegse kodukorra juures oli.

Riigikogu kodukorra komisjoni nimel teen ettepaneku, käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Juhataja K. Einbund: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

Aruandja K. Virma: Silmas pidades asjaolu, et võib olla, ma seda küll ei tea, on veel käesoleval nädalal Riigikogu koosolek ja kui see peaks olema, siis oleks soovitatav, et kodukorra muutmise seadus sellel koosolekul lugemisele võiks tulla, — teen ettepaneku, võtta seaduseelnõu II lugemisele ilma kolmepäevalise vaheajata I ja II lugemise vahel. (M. Laarman, põl: Mitte täna?) Jah, mitte täna.

Juhataja K. Einbund: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud

12. Eesti rahvaerakonna Riigikogu rühma esitis erikomisjoni valimise kohta endise Moskva saadiku A. Birk'i asja selgitamiseks.

Aruandja J. Tõnisson: Austatud Riigikogu liikmed! Selle esitise põhjendamiseks sõna võttes pean rõhutama, et ei isiklikult ega rahvaerakonna nimel pole mul mõtet ega tahtmist siin kaitsekõnega esineda endise Moskva saadiku Ado Birk'i asjus. Esiteks ei tunne rahvaerakonna rühm ennast seemiselt eraldi kohustatud olema härra Birk'i eest sel puhul välja astuda juba sellepärast, et härra Birk omal ajal ilma rahvaerakonna soovituseta täiesti omast vabast tahtest välisministri ettepaneku vastu võttis, Moskva saadiku kohale asuda. Teiselt poolt ei ole meil aga kunagi viisiks olnud kedagi kaitsma hakata, kui vähemgi põhjus olemas on veendumisele jõudmiseks, et inimene süüdi on mingisuguses alatuses. Mina selgitan ainult esitist, mis rahvaerakonna poolt on laupäeval sisse antud ja mis sellel ajal teatud asjaoludele põhjendatud oli.

Isiklikult võin tähendada, et ühes osas ajakirjanduses on ilmunud auhaavavad väited ja insinuaatsioonid, nagu oleksin mina ja minu poliitilised sõbrad Ado Birk'i käsilasteks heitunud. (J. Soots, põl: Teie astute Birk'i eest välja!)... Kindral Soots, kui Teie oma aukoodeksi sisusse tungite, siis ei tihka Teie kui täismees niisuguste sõnadega siin välja tulla. (J. Soots, põl: Ärge tulge siis niisuguste asjadega Riigikogusse. Meil

on ametnikke küllalt vabastatud.) ...Mul ei ole mõtet nüüd Riigikogu liikme Soots'iga kahekõnet pidama hakata ja temale selgitama tulla, et siin mitte lihtsa ametnikuga tegemist pole, vaid et siin on jutt vabariigi täisvolilise ministri isikust. (J. Soots, põl: Kelle valitsus määras, selle eest kannab ka valitsus vastutust.) ...Kelle vastutusega siin tegemist on, sellest ma ei kõnele, vaid mina kõnelen siin sellest, et mina isiklikult tagasi tõrjun niisugused auhaavavad väited ja võin rõhutada, et süüdistuste ja aukaitse asjus ei tee mina vahet oma ega teiste meeste vahel. (M. Laarman, põl: Oh! oh!) ...Loodan, et just need, kes seal „oh! oh!“ ütlevad, võiksid meelde tuletada, kuidas minanende ja teiste teotuste kiuste omal ajal, kui põllumeestekogude rühma sõpradest G. Vestel'ist ja K. Ipsberg'ist siinkohal jutt oli, mitte pole kokkunud välja astumast oma veendumuste kohaselt, nii nagu mina neist süüdistustest aru sain. Sellejuures on just sealt ringkonnast katsutud minule keelt näidata. See asjaolu ei muuda aga sugugi minu seisukoha võtmist.

Järelikult on mul siin tarvis ainult seda rõhutada, et Eesti rahvaerakonna rühma esitises ega minu põhjendustes ei ole tegemist üksiku isikuga. Meie tuleme Riigikogu ette ainult selles teadmises, et siin ei ole tegemist üksiku inimesega, vaid siin on riivatud meie riigi huvid ja meie rahva au kogu ilma ees. Meil ei ole tähtis, et üksiku isiku kohta esile tunginud kuulduste põhjal tema siin ei kannataks või karistust ei peaks kandma, vaid meie peame meeles pidama, kuidas A. Birk'i kohta esiletunginud süüdistused ja kuuldused on kogu haritud ilma ajakirjandusest läbi käinud ja meie riigi ja rahva aule rasket kahju teinud. Mida kauem see küsimus täielikult pole selgitatud, seda rohkem kahju sünnib meie riigi ja rahva aule. Ei ole vististi keegi tõsisest inimestest Eestis niikaugele jõudnud, et ta siin tahaks ainult üksiku rühma aust kõnelda. Meie ei ole siin mitte rohkem puudutatud kui teisedki, kuigi meie poliitilised vastased tahaksid juhust ära kasutada, et eriti meie vastu avalikku arvamist õhutada. Ometi on selge, et meid siin eriti midagi ei taba, sest nagu ma ütlesin, on härra Birk ilma meie tahtmiseta Moskva saadiku kohale läinud, ilma meie mõjuta on ta sinna määratud. Kui meie siiski eriti oleme endale ülesandeks teinud seda küsimust siin päevakorda tuua, siis sünnib see just selles teadmises, et meie omalt poolt peame kaasa aitama selle tumeda loo selgitamiseks. Ei ole küllalt sellest, et meie laseksime seda asja ainuüksi harilikku uurimise teed minna. Kuigi see pikapeale aitaks rahuldada haavatud enesetunnet, mis õiglaste inimestel ja meie rahval

oma siseriiklikus elus on; kuigi meie tärtekorral süüdlast karistades saame oma õiglustunde rahuldust muretseda, siis peame ometi tunnistama, et kui seda küsimust ainult harilikus korras selgitada, siis võtab selle küsimuse lõpulik selgitamine niipalju aega, et välismail kahju meie rahvuslikule lugupidamisele ainult tõuseb. Sellepärast arvame, et siin kiires korras tuleb ka neid teid tarvitada, mis harukordseteks juhtumisteks on võimaldatud.

Ado Birk'i teguviis on meile mitmeti arusaamatu. Meie ei ole algusest saadik võinud uskuda, et inimene, kes meie riiklikus elus nii tähtsal kohal on seisnud; kes Asutava Kogu ja II Riigikogu valikul on vabariigi välisministri vastutaval kohal kauemat aega püsinud; kes meie avalikus elus nii laialdase usalduse osaliseks saanud, — et see inimene tõesti oleks nii kaugele läinud, et ta oma kohused riigi ja rahva vastu oleks unustanud ja alatuse teele sattunud. Meil ei ole seda usku, niikaua kui meil ei ole küllaldast selgust selle kohta. (M. Juhkam, tõer: Kas ikka veel selge ei ole!) ...Mis sellest „ikka'st“ kõneleda. Mina seletasin, mis meie seisukoht esitise etteotomisel oli. Iseäranis niisuguseid oletusi, nagu teatavad kuuldused endisele Moskva saadikule peale panid, ei võinud meie uskuda. Sellepärast oli meil eriti raske aru saada, mispärast ei tulnud endine saadik Birk kodumaale, et seisukorda selgitada ja oma au kaitsta. (A. Veiler, tõer: Et tal Moskvast julgem on!) ...Meie ei saanud küllaldast selgust selle kohta, aga meile tundus, et siin ometi vahest mõndagi võib olla, mis Birk'i arusaamatut teguviisi kuidagi laseks selgitada. Meie oleme algusest saadik arvamisele kaldunud, et kas endine Moskva saadik nii arusaamatult ei talitanud mingisuguse hingeolulise närvihaiguse avalduse tagajärjel. Kas tema närvid tõesti korras olid?

Meie oleme teiselt poolt kuulnud, et mõned asjaolud, millest meie ainult umbkaudu oleme kuulnud, selleks kaasa on aidanud, et Ado Birk otsekohe ei ole oma rahva ette ilmunud, et siin ennast kaitsta kõigi süüdistuste ja kahtlustuste vastu.

Ja sellepärast on meil nüüd.. (M. Laarman, põl: Keda Teie „meie“ all mõtlete?) ...See on rahvaerakonna Riigikogu rühm... Meie oleme kaalunud, kas siin õieti teatavad asjaolud kaasa ei ole aidanud, et endine saadik oma seletust mööda väljamaale kavatses minna ja mitte otsekohe kodumaale ei sõitnud. Nimelt oli meil eelloost teada, mis endise Moskva saadiku Birk'i vabastamise eel käis, et ta tundis sel korral, kui ta viimati kodumaal viibis, oma seletust mööda ennast raskesti haavatud olevat

selle läbi, et välisministeerium ja Vabariigi Valitsuse esitajad on tema vastu kahtlust avaldanud, kas mõned dokumendid, mis tema käes pidid olema, mida ta aga kaasa ei olnud toonud, tõepoolest veel õiges kohas peituvad! Kui tema käest nõutud, et ta annaks saatkonna salaarhiivi võtmed ametnikule, kes tema äraolekul Moskvasse sõidaks ja järele vaataks, kas vastavad dokumendid on olemas, on ta sel puhul seletanud, et ta niisugust talitusviisi peab raskesti haavavaks ja ta ei või sellega leppida, et tema kui vabariigi saadik peab niisuguse kahtluse all kannatama, ja et tema salaarhiivi sel kujul revideerima minnakse. Ta on siin viibides oma tuttavatele rõhutanud, et ta niisugusest teguviisist mitte ainult üllatatud ei ole, vaid oma au sügavasti puudutatud tunneb olevat, ja sellepärast järeldanud tema, et teda nagu teadlikult tahetakse kahtlustada.

Teiselt poolt on meile enne käesoleva esitise ettetoomist kuuldavaks saanud, et saatkonnas sel ajal, kui ta saatkonnast veel lahkunud ei olnud, on kavatsus olnud tema vastu erilisel väljast astuda; mitte küll nõnda, nagu ta nüüd Vene lehtedes seletab — et tema elu kallale kiputi — ei, aga siiski tema vabaduse kitsendamisega. Mina ei kõnele üksikutest asjaoludest, ega hakka seletama, kui palju neil asjaoludel olulikke tähendust on, kuid ma juhin tähelepanu selle peale, et Ado Birk on saanud niisuguseid andmeid ja teateid, et seda olevat kavatsatud teha. Ja sellepärast võis siis nüüd — nõnda oleme meie kuulnud — juhtuda, et inimene, kes isiklikult suure julgusega ei tarvitse olla, kuigi ta hea diplomaat on, selle tagajärjel teataval määral rohkem ärevusse võis sattuda, kui see normaaloludes oleks olnud. Ja kui ta selle tagajärjel otseteed ei ole kodumaale tulnud, siis võib sellest enam-vähem nii aru saada, et tema niisuguste erakordsete võimaluste arvestamisel ei tahtnud otsekohe kodumaale tulla, enne kui tal ei oleks võimalust olnud selgitada neid süüdistusi ja kahtlustusi, mis tema vastu ette olid toodud ja selle läbi väljaastumist tema isiku vastu kõrvaldada.

Kas see tõelikult nõnda on, seda ei tea meie, aga selge on, et ei saada isenesest eitada seda võimalust, et niisugused asjaolud ja kaalumised võiksid teataval määral mõju avaldada ärevuses oleva isiku peale. Nendele, kes siin ei taha ainult sõnu pilduda... (M. Juhkam, tõer: Aga teised asjaolud on ka tähtsad.) ...ei ole seni veel selge, mis õieti endise saadiku Birk'i teguviisi aluseks on.

Nüüd on tänase päeva jooksul minule isiklikult asjaolusid teatavaks saanud, mis mind õieti rohkem veel kahtlusega täidavad kui seni, et endine saadik Birk vast on lan-

genud allapoole, kui ma seda temast oleksin võinud uskuda. Sest täna on nõukogude esituse poolt, nagu meie seda kuuleme, teatavate ajalehtede toimetustele informatsiooni materjal kättesaadavaks tehtud, milles jutustatakse, et endine saadik Birk on teatavate seletustega esinenud Nõukogude-Vene ajakirjanduse veergudel... (J. Soots, põl: Nõukogude-Vene ametlikus lehes.) ...Vene maal, niipalju kui ma tean, eraajakirjandust ei ole... Kui tema seda teinud on, siis süvendaks see kahtlustust tema isiku vastu ja sunnib tõesti mõtlema, et ta siiski on alatule teele sattunud.

Nagu ma juba tähendasin, on siin ometi asjaolusid olnud, millest ta teatavas hingelolulise ärevuse tundes vast ometi niikaugele on viidud, et ta mitte nii ei ole tegutsenud, nagu aumehelik ja kodanikukohusetundeline isik seda tegema oleks pidanud. Kuid kas meil nüüd juba küllalt põhjusi on lõpulikult otsustada ja kinnitada, et endine Moskva saadik päris tõesti oma riigi ja rahva äraandjaks on saanud? See võib mõnele, kellel see südametunnistusega ühenduses on, kerge olla otsustada, aga mina ei saa nii kergesti oletustega leppida.

Omal ajal olen ma kui kohtu-uurija tegutsenud ja ma võin öelda, et isegi siis, kui oli küllalt väliseid asjaolusid, mis kinnitasid arvamist, et inimene süüdi on, ei saanud siiski mitte sellega leppida, vaid tuli otsida üksikuid lülisid, mis täiendaksid süüdistuste ahelat, nii et ei saa iseendale etteheiteid teha: vast teeme ometi ülekohut!

Arvan, isegi need, kellel süda nii kerge on järele andes, et siin alatusega tegemist on, — isegi need peaksid tunnistama enesetele, et kui nüüd siin meie riigi täisvolilise esitajaga, endise välisministriga, endise peaministriga tegemist on, siis meil võimalik ei ole nii kergesti oletustele anduda, vaid selle mehe minevik peaks olema meile küllalt põhjuseks seda erksamini kogu süüdistusmaterjali uurida ja selgitada kõiki asjaolusid, et siis kindlale veendumusele jõuda, millega meil siin tegemist on.

Kui meie oleme lõpulikule selgusele jõudnud, et endine Moskva saadik on äraandjaks saanud oma riigi ja rahva vastu, siis oleme meie selle poolt, et kõik abinõud tarvitusele võtta ja teda kõige raskema karistuse alla saata. Sest niisugusel korral on kvalifitseeritud nuhtlus enam kui põhjendatud. Aga enne, kui niisugune otsus tehakse, tuleks kaaluda, kas ometi ei ole midagi, mis näitaks olukorda teises valguses ja mis näitaks, et vast kõige suurema süüdistuse jaoks mitte küllalt põhjusi ei ole!

Kui meil korda läheks selgitada, et siin teadliku äraandmisega tegemist ei ole, siis teie saate aru, et see meie riigi ja rahva huvidele palju tähtsam on, kui et meie heidaksime ühe inimese üle parda. Siin ei ole rühma ega isikliku maitse huvid kaalu peal, vaid see puutub meisse kõikidesse, meie riigisse ja meie rahvasse. Ja sellelt seisukohalt arvamegi meie, et see küsimus tarvis on täielikule selgusele viia.

Meie oleme ettepaneku teinud, et selleks erikomisjon valitaks. Vahepeal on seletatud, et see eriline aparaat liig harukordne on, ja minu poliitilised sõbrad on arvamisel, et meie arvates rahulduks meie üldine huvi asja vastu, kui meie teeksime väliskomisjonile eriliseks ülesandeks seda küsimust selgitada täielikult kiires korras ja esineda tarviliku seletusega Riigikogule. Selles osas muudame meie oma ettepanekut ja esitame selle ka tarkem korral kirjalikult.

Kui siin sellest nüüd üksikute riivavate insinuatsioonidega . . . (Vahehüüded: Ohoo!) ...üle saadakse ja asi enesele nii kergeks tehakse, siis võin ma teile öelda, et see teile ei siseriigis ei ka välismaadel kasu ei too. (A. Veiler, tõe: Teie olete kahtlase asja oma kaitse alla võtnud.) Mina ei ole kaitsnud, nagu ma ütlesin. (A. Veiler, tõe: Advokaadi konksud, muud midagi!) Mina Teie Peeterburi asju kaitsema ei tule.

Riigivanem J. Teemant: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Sarnases küsimuses, kui praegune, peavad kõik erakondlikud huvid kõrvale jääma. Praegusel korral on küsimus selles: on endine meie Moskva saadik raske kuriteo korda saatnud, või pole see sündinud. Kõik see, mis praegusel ajal ette on toodud lugupeetud rkl. härra Tõnisson'i poolt, kus katsutakse näidata, miks nende, rahvaerakonna, juures, kelle üheks liikmeks härra Birk oli, teatav vaade oli, mis neid sundis avalikult teatavat seisukohta võtma, mis selles seis, et härra Birk süüta on, — kõik see on siin üleliigne. Praegune kõnetool ei ole selleks, kus näidata, missuguste asjaolude tõttu keegi partei just eksinud on. Selleks on teine koht. Praegusel korral, siin, Riigikogus, kui tahetakse, võib selgitada ainult seda küsimust, kuipalju alust on sellel küsimusel, on endine meie saadik selle raske kuriteo tõesti korda saatnud, milles teda kahtlustatakse ja mille üle praegu ametlik juurdlus käimas on. Selleks aga, arvan mina, oli praegune põhjendus lugupeetud rahvaerakonna juhi poolt isegi ilmaaegne. Seda ei oleks tarvis olnud. Ettepanek iseenesest, mis

tehti, ja mis selles seis, et see terve küsimus peaks väliskomisjoni arutamisele antama, selle vastu ei ole minul kui praegusel Vabariigi Valitsuse juhil midagi. See oleks aga võinud sündida ka ilma tänase põhjenduseta Riigikogus. Õieti on see terve asi juba väliskomisjonis, kui igapäev uued andmed tulevad, siis on kõik see materjal igal ajal väliskomisjonil kättesaadav. Vabariigi Valitsus ei ole midagi peitnud ega varjata katsunud väliskomisjoni eest. Muidugi on see taktika küsimus, kuidas üks asi üles võetakse. Kuid mina ütlen ühte, — praegusel valitsusel on täiesti ükskõik vastutusele võtmise suhtes, kes kuriteo korda on saatnud. Ei päästa kurjategijat tema kõrge seisukoht, vaid veel enam, — mida kõrgem, mida vastutusrikkam tema seisukoht, seda raskemad peavad olema talle tema kuriteo järelmused. Kuid mina ütlen, need küsimused tulevad lahendada ja peab selles seisukoha võtma kohus ning uurijadvõimud, kelle käes ka praegu härra Birk'i asi on. Minu arvates praegu rääkida sellest täies ulatuses, mis härra Birk teinud on ja kuipalju ta süüdlane on, on varane, ja sellepärast arvan mina ja julgen veel korrata, et kõik tänase esitise põhjendus oleks võinud ära jääda. Asja väliskomisjoni andmise vastu ma aga, nagu ütlesin, ei vaidle. (Vahehüüde: Aga ta on üleliigne!) Pidasin tarvilikuks praegu niipalju öelda, et keegi ei arvaks, et Jumal teab, mis kõik ei ole. Meie ei ole tahtnud midagi varjata teie eest ja oleme tahtnud teie juurde, Riigikogusse, tulla asjaga alles siis, kui kõik materjal tõsiselt on läbi kaalutud, ja küsimus terves ulatuses vähem või rohkem kindel ja selge on. (J. Vain, stp: Harju pank ja ühtlane mõõt!) Teie ärge tulge minule Harju pangast rääkima, — mina tunnen tegelikult Harju panga õnnetuse järelmused, Teie olete sellest aga ainult kuulnud. Teil on kõige vähem selle kohta öelda. Teie ei ole selleks kohane mees ja peaksite parem vaikima. (J. Vain, stp: Ärge suuri sõnu tehke väikesest asjadest!)

Aruandja J. Tõnisson: Teen ettepaneku, esitis järgmiselt vastu võtta: väliskomisjonile ülesandeks teha kiires korras selgitada endise Moskva saadiku A. Birk'i süüdistusasja ja esineda tarviliku seletusega Riigikogule.

Juhataja K. Einbund: Rkl. Tõnisson'i poolt on ettepanek tehtud: väliskomisjonile ülesandeks teha kiires korras selgitada endise Moskva saadiku A. Birk'i süüdistusasja ja esineda tarviliku seletusega Riigikogule.

Sõna on kindral Laidoner'il. (J. Vain, stp: Meil Riigikogus kindraleid ei ole.)

J. Laidoner (põl): Kindraliks ma jään ikka, ainult kohus võib selle minult ära võtta. Lugupeetud rahvasaadikud! Selle esitise, või selle ettepaneku kohta, mis on tehtud, et Birk'i asi antaks väliskomisjoni uurimiseks, on minu arvamine, et väliskomisjonil on raske seda asja uurida. Väliskomisjon ei ole uurimise komisjon, aga kui Riigikogu selle ülesande tema peale paneb, siis peab ta seda küll täitma. Väliskomisjon võib seda asja ainult niipalju uurida, kuipalju Vabariigi Valitsuse liikmed sellest talle ette kannavad. Mingisuguseid teisi materjale väliskomisjon ei saa. Esiteks ei ole härra Birk mitte siin, see on see peamaterjal, ja nagu näha, ei mõtlegi ta siia tulla. Teiseks on salased materjalid ja dokumendid välisministeeriumi ja kohtuvõimude käes. Ma ei kujuta enesele ette, et väliskomisjon saaks kohtuvõimude käest neid materjale välja nõuda, nii et väliskomisjoni ülesanne oleks siin õige piiratud. See on minu isiklik arvamine, seda ei ole väliskomisjonis arutatud. Väliskomisjon võib ainult ära kuulata Vabariigi Valitsuse teadaande selle kohta, võib läbi vaadata dokumente, ja jällegi neid, mis Vabariigi Valitsus loeb tarvilikuks talle näidata. Dokumente on näidatud, ja nagu ma kuulen, on veel uusi juurde tulnud. Noh, kui uusi dokumente on juurde tulnud, siis loomulikult näidatakse neid meile ka. Mingisugust teist teed mina endale ette ei kujuta, ja sellepärast oleks väliskomisjoni ülesanne minu arusaamise järgi kaunis piiratud. See on ükskõik, kas see asi väliskomisjonis ette kantakse või siin, mingisuguseid teisi resultate olla ei saa.

K. Ast (stp): Õiguse pärast on minu sõnavõtmine pärast väliskomisjoni esimehe seletust peaaegu üleaarne. Mul tärkasid samad kahtlused, millest praegu väliskomisjoni esimees on rääkinud. Härra Riigivanem ütles, et endist Moskva saadikut Birk'i kahtlustatakse raskes kuriteos. Seda kuuleme esimest korda ja kuuleme just valitsuse pea käest. Siitsaadik on lausa vastupidist tõendanud. Välisminister on ikka toonitanud, et kahtlustata. Sarnast informatsiooni on antud ka väliskomisjonile ja on alati ning ikka ainult sellest räägitud, et Moskva saadik ei ole allunud välisministri korraldustele, aga kunagi ei ole tähendatud, nagu kahtlustatakse Moskva saadikut mingisuguses erilises riiklikus raskes kuriteos. Täna on valitsuse seletus, mis härra Riigivanema

käest tuli, on vastolus eelmiste seletustega, mida meile valitsuse poolt on antud.

Aga mina küsiks in üüd: mida saab väliskomisjon siin teha? Väliskomisjoni ülesanded on väga piiratud, nagu igal teiselgi Riigikogu komisjonil. Eriti on väliskomisjon juba varem ajal oma ülesanded selgeks teinud, ja need ülesanded ei seisa milleski muus, kui ära kuulata valitsuse informatsioone, valitsuse kavatsitavaid samme, omandada ülevaadet poliitilisest seisukorrast, rahvusvahelisest poliitilisest seisukorrast, avaldada oma arvamist ja olla sellega nagu rahvaesituse poolt moodustatud nõuande asutuseks välisministeeriumi juures, — ja mitte midagi rohkem. Väliskomisjon ei ole siitsaadik teinud ühtki ettepanekut valitsusele, ega ei ole kunagi tahtnud valitsusele oma arvamist peale suruda, vaid ta on püsinud alati selles teadmises, et välisminister, kes harilikult väliskomisjoni koosolekustest osa on võtnud, ise järeldused teeb nendest sõnavõtmistest, mis väliskomisjonis kuuldavale tulevad. Ma ei või endale ette kujutada, et väliskomisjon saaks erilised funktsioonid oma kätte võtta endise Moskva saadiku Birk'i asja arutamiseks.

Esimene ettepanek, mis rahvaerakonna poolt oli tehtud ja Riigikogu liikmetele paljundatult kätte saadatud, nimelt moodustada erikomisjon, oli arusaadav, sest niisugusel komisjonil oleksid olnud erilised volitused, nagu on seda Riigikogu koosseisu komisjonil. Tema oleks ametvõimude käest kõik tarvilikud andmed, materjalid, välja nõutavad ja temal oleks siis võimalus olnud Riigikogule esineda. Aga väliskomisjonist ei kujuta seda endale ette. Kui rahvaerakonna ettepanek vastu võetakse, siis peaks antama väliskomisjonile vastavad juhtnõõrid ja volitused, sest ilma sarnaste juhtnõõrideta ja volitusteta on rahvaerakonna ettepanek üleaarne.

Välisminister A. Piip: Austatud Riigikogu liikmed! Ma võtsin ainult sel puhul sõna, et täna rkl. Ast rääkis, et olla teatud vastolud välisministri ja Riigivanema seletuste vahel. Valitsus on kogu aja esinenud sellelt seisukohalt, et mitte tõsta rasket süüdistust oletuste ja kahtlustuste teel, kui seda Vabariigi Valitsusele dokumentidega tõendatud on. Seni välisministeeriumil puudusid tõendused, et tõsta raskeid kahtlustusi, millest täna siin härra Riigivanem kõneles. Kuid paar päeva tagasi sain ma rea härra Birk'i enese käega kirjutatud kirju, mis tema oli Eesti esitajatele Venes, niihästi peakonsulaadile Peeterburis, kui ka Moskva saat-

konna ametnikkudele saatnud. Neist selgub nii mõnigi asi, mis seni tume oli. Teiseks teatati täna meile „Istvestija“ kirjast saatkonna poolt ametlikult, kus härra Birk süüdistab Vabariigi Valitsust ja välisministeeriumi selles, et nemad olla rahva vastu või midagi nii, vabandage, ma tsiteerin selle lause: „Бирк заявляет: Пийп идет по противоположному пути по поводу третьих держав“. Siis teatab tema, et: „Я твердо решил разоблачить интриги врагов моего народа“. See on juba iseenesest niisugune fakt, mis annab põhjust ilma pikemate muudatusteta kahtlustuseks. Peale selle on meil teiste andmete järgi ka oletus, et tõesti härra Birk meelega ei ole tahtnud Eestisse tulla. Samuti kadus härra Birk ka Peeterburi Eesti peakonsulaadist meile päris arusaamatul viisil ja arusaamatutel põhjustel.

Ühe ainsa faktilise märkuse tahaksin teha, see on nimelt, et rkl. härra Tõnisson on võimalikuks pidanud oletada, et ähvardused on sundinud härra Birk'i ära minema saatkonnast. Tõepoolest on aga härra Birk ise teisiti kirjutanud meie peakonsulaadile kirjas, mis dateeritud 30. juunil ja ära antud 3. juulil. Ma kannan ette mõne lause sellest kirjast. Ta teatab, et on välja sõitnud 20. juunil Moskva Eesti saatkonnast, et sõita Lõuna-Prantsusmaale tervist parandama. Siis kõneleb ta, et laeva teereis pole talle küllalt selge olnud ning ta peatanud oma naisevenna juures Romnõi linnas. „Sealt kuulsin järele laevade minekut, seni kohendasin tervist, parandasin muuseas valutama hakanud hambaid (ei suutnud aga seda parandamist lõpule viia), vaatasin Ukraina elu. Selguski, et laevad lähevad Konstantinoopolisse Batumist teisel ja kuueteistkümnendal juulil, Odesast juba 30. juunil s. a. Olin juba sellele viimasele laevale hiljaks jäämas, kui teateid sain, mis pärast mind Moskva Eesti saatkonnas on sündinud.“ Nõnda et siin kõneleb ta sellest ähvardusest, mis tema arvates oli olnud ja millest ka rkl. Tõnisson kõneleda teadis, et ta seda alles päeva kümne pärast teada saanud. 20. juunil pühapäeva hommikul, kui härra Birk saatkonnast lahkus ja oma asjad sinna täiesti korraldamata jättis, mingisugust ähvardust ei olnud, vaid hoopis ümberpöörduvalt — meie saatkonna liikmed tulid temale kõige sõbralikumal viisil vastu, ja oli kokku räägitud, koos välja sõita esmaspäeval 21. juunil Tallinna.

Aruandja **J. Tõnisson:** Austatud Riigikogu liikmed! Härra Ast on siin kahtlusi ette toonud, kas ülepea võimalik on väliskomisjonile selle asja selgitamist peale

panna, mida enne teda rkl. härra Laidoner ka rõhutas. Siin oleks ekshiarvamiste eest hoidmiseks tarvis selgeks teha, et meil parlamentliku ankeetkomisjoni korraldus ja tegevuse sihtjooned ning volitused ei ole veel kindlaks tehtud Riigikogu kodukorras. Seda sama rõhutati ka omalajal Eesti panga tegevuse selgitamise komisjoni ja Vene-Balti tehaste komisjoni valimisel. Teiselt poolt on aga tunnustatud mõlema komisjoni valimisel ja tegevusse asumisel Riigikogus eraldi, et kuigi meil ei ole Riigikogu kodukorras ega ka seadustes sarnase erikomisjoni volituste ja korralduste kohta kindlaid määrusi olemas, siiski tuleb neil komisjonidel tegevusse astuda üldiste parlamentlike ankeetkomisjonide kohta käivate põhimõtete järgi, nagu see parlamentlikus praksises kõigil maadel on välja kujunenud. Selles mõttes on mõlemad komisjonid tegutsenud ja tegevust alustanud. Meil on võimalik siin kindlasti rõhutada, et nende pretsedentide põhjal erikomisjoni kujundamine sarnasteks otstarveteks täiesti võimalik ja lubatud on. Kui meie aga nüüd siin kõneleme, et need ülesanded võidakse panna väliskomisjoni peale, siis tähendab see, et selles asjas väliskomisjon kujuneb samaseks eriankeetkomisjoniks, milleks erikomisjonid muidu kujundatakse. Selle kohta leiame küllalt tõendusite teiste parlamentide elust. On täiesti arusaadav, et kui Riigikogu paneb teatava ülesande oma alalise komisjoni peale, siis omandab see alaline komisjon selles teatavas asjas erikomisjoni ülesanded, ja peab temale sellepärast ka tarvilikud volitused antama. Sellepärast ei ole mingisuguseid raskusi siin väliskomisjoni tegevusse astumisel. Kui temal peaksid selle ülesande teostamisel raskused tekkima, siis ei ole temal mitte võimalu esineda Riigikogule ettepanekuga tarvilikkude volituste saamiseks. Meie teame Eesti panga tegevuse selgitamise kui ka Vene-Balti tehaste selgitamise komisjonide töödest, et parlamentlike ankeetkomisjonidel ei ole tulnud kokku pörgata ülesaatmatu raskustega, sellepärast et ükski asutus ega ükski isik ei saaks parlamentliku ankeetkomisjoni vastu välja astuda tema õigustatud nõuete rahuldamisel. Vastasel korral oleks selge kokkupõrge Riigikoguga, ja vististi ei ole ka asutust ega isikut, kes enesele ette kujutaks, nagu võiks tema siin võitjaks jääda. Sellepärast ei ole mingisugust raskust selle eriülesande panemisel väliskomisjoni peale, ega kartust, nagu ei võiks väliskomisjon selle eriülesandega hakkama saada.

A. Grimpel (tp): Mind ei huvita eriliselt see, millised asjaolud või süüdistu-

sed siin Birk'i kohta ette tuuakse. Tahaksin ainult kinni naelutada seda, et leiduvad isikud, kes jätavad Eesti rahva, enamuses töölisklassi, saatuse hooleks ja ise parajal ajal jalga lasevad. Birk'i juhtumine ei ole esimene, neid on varem olnud ja nende üle pole imestada. Kui nõutakse mingisuguse erikomisjoni asutamist asja selgitamiseks või peetakse tarvilikuks seda väliskomisjonis arutada, siis leian mina, et selleks mingit põhjust ei ole, sest Riigikogu ei saa nii-kui-nii teada, millised olid need põhjused, mis sundisid Birk'i ära astuma. Näen juba ette, et Vabariigi Valitsus ei julge tõelisi põhjusi ette kanda. See on nagu mingisugune haisev pomm, mida kardetakse lahti tõmmata, sest ta võiks plahvatada. (Pahemalt poolt: Eks Teie või Tõnisson'iga ühes lahti teha.) Võime teha, kui Tõnisson seda soovib. Härra Tõnisson tegi asjaga algust, kuid

nüüd, kui ta rohkem teada sai, hakkab ta kartma, et võib olla tuleb tal enesellämbuda. (Pahemalt poolt: Kas Teie siis haisu ei karda?) Meie üldse mingisugust haisu ei karda. Meie oleme sellega ära harjunud, sest pahemalt poolt lastakse meie poole väga palju haisu. Ma arvan, et selle üle oldakse kuri ainult sellepärast, et nad ise ei saanud esimesed olla, et sellega Birk juba enne neid hakkama sai.

Juhataja **K. Einbund**: Rkl. Tõnisson'i ettepanek on ette kantud. (Hääletatakse.) Ettepanek on saanud poolt 6 häält, vastu 25 häält, seega tagasi lükatud.

Päevakord on läbi. Lõpetan Riigikogu koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 18.30 min

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **K. Einbund**.

Abisekretär **J. Piiskar**.

